

Begrunnelser for å gjøre norsk tegnspråk til offisielt språk

Og påpekning av hvilke mangler som i dag eksisterer for
tegnspråkliges rett til kommunikasjon på eget språk
i forbindelse med oppfølgingen av NOU 2005:8 (diskriminerings- og
tilgjengelighetsloven) og arbeidet med ny handlingsplan for universell
utforming/tilgjengelighet.

Notat fra utvalg opprettet av styret for Norges Døveforbund

*Sonja Erlenkamp
Sissel Gjøen
Hilde Haualand
Hanne Berge Kvitvær
Paal Richard Peterson
Odd-Inge Schrøder
Arnfinn Muruvik Vonen*

Oslo, mai 2007

"Inkludering skjer via språk"

(Jonas Gahr Støre)

Innhold:

1. Begrepsavklaringer og forutsetninger.....	3
2. Begrunnelser for å heve den legale statusen for norsk tegnspråk.....	4
3. Forholdet mellom NTS som "offisielt språk" og den kommende tilgjengelighets- og antidiskrimineringsloven.....	6
4. Tegnspråkrettigheter som finnes.....	7
5. Tegnspråkrettigheter som mangler.....	8
6. Utviklingen i andre land.....	14
7. Litteraturliste.....	18

1. Begrepsavklaringer og forutsetninger

Språklig status

Norge har ikke nedfelt i grunnloven hvilke språk som er offisielle. I Norge regnes norsk (bokmål og nynorsk) og samisk som offisielle språk. Sameloven fastslår samenes språklige rettigheter (kap. 3). I tillegg har en del språk fått offentlig anerkjennelse: romani, romanes og kvensk. Norsk tegnspråk (NTS) er anerkjent som språk i og med Opplæringslovens § 2-6 og § 3-9.

NDF krever at norsk tegnspråk (NTS) får status som offisielt språk, og at det lages en lov som sier hvilke språklige rettigheter tegnspråkbrukerne har.

Det norske samfunn skal være et inkluderende samfunn som tar vare på de ulike gruppenes rett til deltakelse og språk. Tegnspråk er integrerende og muliggjør tegnspråkliges deltakelse i storsamfunnet.

Hvem er tegnspråkbrukere?

I det følgende vil vi skille mellom ”hørselshemmede” og ”tegnpråklige”. Begrepet ”hørselshemmede” omfatter døve, tunghørte, CI-opererte, døvblinde, mennesker med Usher og døvblitte, mens begrepet ”tegnpråklige”, i tillegg til hørselshemmede som bruker tegnspråk, også omfatter hørende som anvender tegnspråk på ett eller flere av grunnlagene som skal nevnes nedenfor.

Døvhets kan betraktes på minst to måter. En måte er det medisinske perspektivet, som anser hørselstapet for en mangel som må rettes opp, ved hjelp av tekniske hjelpemidler, alternative kommunikasjonsformer osv. En annen måte er å betrakte døvhets og tegnspråk som et språklig og kulturelt fenomen, der språket skaper et fellesskap brukerne i mellom. I dette perspektivet er hørselstap ikke en nødvendig indikator for å identifisere seg med miljøet/kulturen. Hevet status for tegnspråk kan knyttes til begge disse perspektiver.

Hvor mange er tegnspråkbrukere?

World Health Organisation anslår at antall sterkt hørselshemmede i verden er 278 millioner, og at 80 % av disse holder til i lav- og middelsinntektsland. I Norge antas det å være ca 5000 døve. Vi anslår antall tegnspråklige i Norge til å være 5000 + familie/venner/del av døvesamfunnet (hørende) (10000) + fagfolk som utøver tegnspråk i yrker (1500) = altså minst ca 16500.

Behøver vi tegnspråk når cochleaimplantat kommer for fullt?

Cochleaimplantat (CI) har i de siste årene gitt mange døve barn og voksne anledning til å oppfatte lyd. Cochleaimplantatet gir muligheter for hørsel for døvfødte barn og døvblitte voksne, men det er ikke slik at man med CI automatisk går fra døv til hørende, som om man tar en pille. Den språklige opplæringen etter operasjon bør bli gjenstand for en grundig faglig redegjørelse. Vi frykter en utvikling styrt av leger og spesialpedagoger uten tilstrekkelig kunnskap i og om tegnspråk eller språklæring generelt.

Vi skal ikke drøfte saken ytterligere her, men kun presisere at mange med CI fortsatt er tegnspråklige, og at uavhengig av den teknologiske utviklingen knyttet til CI vil det være mange tegnspråklige i lang tid fremover. Dette betyr at norsk tegnspråk fortsatt vil være aktuelt i lang tid, uansett hvor vellykket CI vil være for å gjøre det mulig for døve å høre (se også Bergh 2004).

Hørselshemming er ikke den eneste faktoren per i dag som avgjør om et barn får NTS som et av sine første språk. Siden NTS er et etablert språk i Norge blir språket også overført fra foreldre til barn, uansett hørsel, akkurat som andre språk. Dette vil trolig fortsette uavhengig av CI-utviklingen.

2. Begrunnelser for å heve den legale statusen for norsk tegnspråk

Begrunnelser for hvorfor norsk tegnspråk bør få hevet legal status kan knyttes til ulike perspektiver på språk. Vi mener at begrunnelsen for at NTS skal bli et offisielt språk i Norge er knyttet til tre forskjellige grunnleggende perspektiv på NTS og dets brukergruppe:

a) **NTS som instrument:** Alle språk er først og fremst instrumentelle, med andre ord redskap for å formidle et budskap. Dette gjelder bokmål, nynorsk, samisk, spansk, engelsk, norsk tegnspråk osv. Dermed er dette en relevant begrunnelse for heving av tegnspråkets stilling. Døve og sterkt tunghørte har lettest tilgang til et språk som ikke krever hørsel, og som man dermed kan bruke til å formidle og motta informasjon på. I utredningen fra ABM-utvikling (Bergh 2004) er dette kalt et nytteperspektiv. Manglene knyttet til dette perspektivet kan bedres gjennom styrking av eksisterende lovgivning, og gjennom en sterk antidiskrimineringslov. Perspektivet kan knyttes til en oppfattelse av døve som funksjonshemmede som i sin kommunikasjon med andre ikke er i stand til å oppfatte lyd godt nok.

b) **NTS som rettighet,** og med det en forutsetning for demokratisk deltakelse og engasjement som borger. Ytringsfriheten, retten til å gi og motta informasjon, er en del av dette perspektivet. Skal jeg stemme ved valg, krever det at jeg har fått tilgang til informasjon om de ulike partienes mål. En undersøkelse (Peterson 2001) viser at døve sannsynligvis har nærmere 20 prosentpoeng lavere valgdeltakelse enn befolkningen sett under ett. Bergh (2004) omtaler dette perspektivet som et

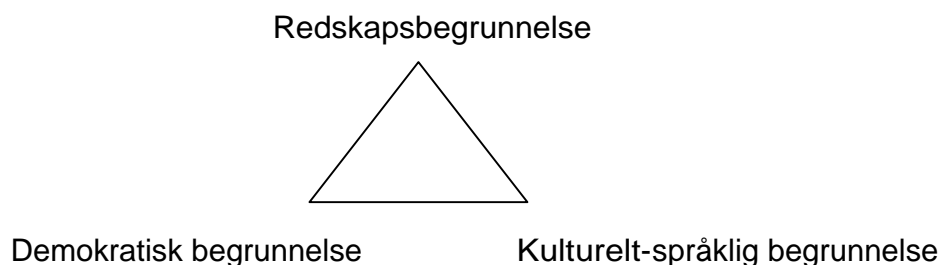
rettighetsperspektiv. Å anerkjenne døves rett til å gi og motta informasjon på tegnspråk, er et demokratisk rettighetsargument som ikke kan sikres gjennom andre lover enn en egen tegnspråklov.

c) **NTS som egen verdi for det norske samfunnet:** Språk er også en verdi i seg selv, og en anerkjennelse av språket blir en anerkjennelse av gruppen som bruker språket. Tegnspråk bærer i seg døves, tunghørtes og andre tegnspråkbrukeres livserfaring, kultur og historie, og heving av legal status for dette språket innebærer respekt og anerkjennelse for dette. Heving av tegnspråkets status ut fra dette perspektivet gir også viktige signaler til samfunnet om at NTS er et språk på linje med andre. Dette perspektivet dreier seg om tilhørighet og identitet til et miljø hvor språket er aktivt i bruk. Mennesker forbinder språket med sin identitet og kultur, men også historie, tradisjoner og allmenn kunnskap er dypt forankret i et språk. Dette kan vi se i blant uttrykk som "å hoppe etter Wirkola" eller "hvor var du da Brå brakk staven" som forteller om norsk historie, kultur og identitet. Det samme gjelder for den tegnspråklige minoriteten i Norge. NTS gjenspeiler deres kultur og historie, tradisjon og identitet. Norsk tegnspråk er således del av den norske kulturarven. I dag er det i og på NTS vanlig å bruke uttrykk som "Milano kommer tilbake" og "Møllers skole", og alle vet hva det gjelder.

Dette verdiperspektivet brukes på andre minoritetsspråk i Norge, slik som samisk, men det har vært nesten fraværende i diskusjonen omkring NTS. Det har blitt uttrykt fra politisk hold at man ønsker å ivareta det språklige mangfoldet i Norge:

"Samarbeidsregjeringen anser det språklige mangfoldet som en berikelse for Norge. Det språklige mangfoldet i verden er truet. Når språk forsvinner, forsvinner også kunnskapen som bevares og formidles i språket." (Stortingsmelding nr. 33, 2001-2002). Norsk tegnspråk er del av dette språklige mangfoldet og kan i ytterste konsekvens utsettes for språkdød på grunn av sin lave status. Således er det et offentlig ansvar å ivareta og styrke NTS.

Disse tre perspektivene betinger hverandre, utfyller hverandre og utgjør søylene et språklig samfunn står på. Dette gjelder NTS på samme måte som andre språk.

3. Forholdet mellom NTS som "offisielt språk" og den kommende diskriminerings- og tilgjengelighetsloven

Syse-utvalget har utredet en styrking av det rettslige vernet mot diskriminering på grunnlag av nedsatt funksjonsevne (NOU 2005:8 Likeverd og tilgjengelighet). Utvalget foreslår en egen lov mot diskriminering på grunnlag av nedsatt funksjonsevne (diskriminerings- og tilgjengelighetsloven). Regjeringen vil legge fram en odelstingsproposisjon med oppfølging av utvalgets forslag.

Signaler fra Arbeids- og inkluderingsdepartementet gir grunn til å tro at den kommende diskriminerings- og tilgjengelighetsloven vil omfatte IKT/media og samferdsel, men ikke varer og tjenester. Den kommende diskriminerings- og tilgjengelighetsloven vil være et viktig skritt på veien mot full samfunnsdeltakelse for døve. Med innføringen av en slik diskriminerings- og tilgjengelighetslov kan det virke som om en egen tegnspråklov ikke er nødvendig lenger. Kostnader til sikring av hørselshemmedes rett til informasjon (begrunnelse a og b) vil nok for en stor del gå gjennom diskriminerings- og tilgjengelighetsloven, dersom denne får med IKT/media. Brudd på rettighetene vil kunne behandles av likestillings- og diskrimineringsombudet mv.

Norges Døveforbund mener imidlertid at det er en feilkonklusjon å tro at en tegnspråklov ikke trengs. En diskriminerings- og tilgjengelighetslov vil ikke kunne dekke alle områder som omfattes av en språklov. Den offentlige anerkjennelsen av språket (begrunnelse c og delvis b) kan ikke sikres gjennom diskriminerings- og tilgjengelighetsloven. Den eneste veien å oppnå dette vil være å gjøre språket offisielt. En språklov omfatter deler som har avgjørende betydning for videreføring av den tegnspråklige kulturen i Norge, noe som vil sikre bedre levevilkår for døve og ivareta det språklige mangfoldet i Norge. Per i dag har for eksempel ikke hørende barn av døve foreldre (såkalte CODAs: Children of Deaf Adults) som vokser opp med NTS som ett av sine første språk noen rettigheter knyttet til NTS.

Vi tror en heving av tegnspråkets status i mindre grad enn diskriminerings- og tilgjengelighetsloven vil koste penger for det norske samfunn. Kostnadene knyttet til dette perspektivet vil antakelig først og fremst være de som angår forskning, bevaring og videreutvikling. Hvordan vi ser for oss at denne delen kan sikres, er nærmere omtalt i kapittelet "Tegnspråkrettigheter som mangler".

Et mål fra Norges Døveforbunds side er derfor å få en lov som, på samme måte som sameloven, slår fast når tegnspråklige har rett til informasjon på tegnspråk, og deltakelse i et miljø der NTS brukes, samt understreker forpliktelsene staten har. Dette må være en rettighetslov som sier hva tegnspråklige har rett til å kreve i ulike situasjoner, samtidig som selve statushevingen vil være et viktig signal - om ikke det viktigste - om anerkjennelse av tegnspråkliges kultur og språk.

4. Tegnspråkrettigheter som finnes

Døves rettigheter i Norge er sammenliknet med de fleste andre land i verden nokså gode. Vi har institusjoner og etableringer som er med på å bidra til døves rett til kommunikasjon. Når vi nå ønsker hevet status for språket, er det fordi vi ser at det er en del som mangler, men at det samtidig er **en overkommelig vei til full deltakelse, likestilling og anerkjennelse av språket og dets brukere**. Og vi ser at gruppen tegnspråklige er større enn kun døve, og rettighetene til alle tegnspråklige må være like gode. Vi vil nå liste opp en del tilbud vi har i Norge.

1. Rettigheter forankret i lov:

- a) Fri bruk av tolk til arbeid/fritid/utdanning, forankret i Lov om folketrygd § 10-5 til 10-7.
- b) Undervisning i og på tegnspråk i barnehage-, grunn- og videregående skole, forankret i Opplæringsloven § 2-6 og § 3-9
- c) Tilgang til hjelpemidler, forankret i Lov om Folketrygd § 10-5 til 10-7.
- d) Plikt til å tilby alternative telefonløsninger for hørselshemmede, forankret i Ekom-loven § 5-1 og ekomforskriften § 5-5.

2. Etablert praksis/faste tilskudd over statsbudsjettet:

- a) "Se mitt språk" - et opplæringstilbud til foreldre med sterkt hørselshemmede barn. Foreldre får opplæring 40 uker i barnets første 16 leveår. NAV har etablert praksis om at dette er gratis for foreldrene med utgangspunkt i Lov om folketrygd kapittel 9.
- b) Statlig spesialpedagogisk støttesystem med fire døveskoler som følger § 2-6 i Opplæringsloven, og veiledningstjeneste for hørselshemmede elever som går i hjemmeskolen.
- c) Kommunale skoler som følger Opplæringslovens § 2-6.
- d) Videregående knutepunktskoler som følger Opplæringslovens § 3-9.
- e) NRK1 Tegnspråk er en digital tv-kanal som tolker det meste som skjer på NRK1 kl 18-22 hver dag.
- f) Teater Manu er et profesjonelt teater som spiller på tegnspråk. Det er et turneteater med base i Oslo, og får ca 9 millioner kroner over statsbudsjettet.
- g) Teatertolking for tolking av teateroppsetninger på andre teatre. Det mottas ca 320.000 kroner per år til dette.
- h) Døves Media er en mediebedrift som produserer tv-programmet Tid for tegn som sendes på NRK1 hver mandag kl 1725. Bedriften mottar ca 5 millioner kroner per år over statsbudsjettet.
- i) Ål folkehøgskole og kurssenter for døve med tilbud til døve, hørende, foreldre, familie med mer.
- j) Tegnspråk på høyskole og universitet. Universitetet i Oslo, Institutt for spesialpedagogikk, Høgskolen i Bergen og Høgskolen i Sør-Trøndelag tilbyr alle

- utdannelse i tegnspråk og tolking.
- k) Døvekirken i Norge har lange tradisjoner, med egne kirker i Stavanger, Bergen, Trondheim, Tromsø og Oslo.
 - l) Norsk Døvemuseum er nå etablert i Rødbygget i Trondheim i samarbeid med Sverresborg fylkesmuseum.
 - m) Stiftelsen Signo sikrer tilbud til døvblinde og døve som ønsker det, på deres premisser, ut fra en diakonal basis. Signo har virksomheter i Bergen, Trondheim, Andebu og Oslo.
 - n) Nasjonalt senter for hørsel og psykisk helse under Aker sykehus avd. Gaustad har poliklinikk for voksne døve, poliklinikk for familie og barn, samt en FOU-avdeling.
 - o) Kommunale rådgivningskontorer for hørselshemmede i Oslo, Bergen, Trondheim og Stavanger.

3. Annet

- a) Vi ønsker også å peke på det sterke nettverket av døveforeninger, idrettslag med mer som del av det norske tegnspråkmiljø.

Vi har nå listet opp en del tilbud vi anser som et stykke på vei til tegnspråkliges rett til kommunikasjon, og full offentlig anerkjennelse av tegnspråk. Vi vil påpeke at kvaliteten på mange områder er ikke god nok. For eksempel sliter vi med å skaffe tolker etter behov. At kvaliteten ikke er god nok, er et argument for en overordnet lov som på en klar måte kan slå fast hva man har rett til og hvilke sanksjoner som kan gis.

5. Tegnspråkkrettigheter som mangler

Vi er bedt om å redegjøre for hvilke rettigheter som mangler for å sikre tegnspråkliges rett til kommunikasjon i forbindelse med oppfølgingen av Syse-utvalgets forslag i NOU 2005:8 (diskriminerings- og tilgjengelighetsloven) og en ny handlingsplan for universell utforming/tilgjengelighet.

Denne delen tenkes delt i tre etter de ulike grunnlagene for hevet status for tegnspråk:

- a) Tegnspråk som et redskap for informasjonsoppfattelse, kunnskapstilegnelse og døve i et funksjonshemmetperspektiv
- b) Tegnspråk som et demokratisk virkemiddel i forhold til deltakelse, ytringsfrihet og rett til å gi og få informasjon
- c) Tegnspråk som del av norsk språk- og kulturarv og verdi for det norske samfunnet

Noen av manglene er overgripende i forhold til de forskjellige begrunnelsene. Vi ønsker å illustrere dette med eksempelet Fritz Moen-saken.

Fritz Moen-saken

Kan politi- og påtalemyndighet nok om døves kommunikative utfordringer? Ett av Moens problem var at mange rundt ham ikke kunne tegnspråk, eller visste hva de skulle gjøre i møte med en döv person.

Det kan stilles spørsmål ved om Moens kommunikasjonshandikap var en medvirkende årsak til justismordet. Oppfattet han alle spørsmål som ble stilt? Ble hans rett til å forstå og bli forstått, uavhengig av den alvorlige titalen, godt nok i varetatt til tross for at enkelte indisier kunne antyde at han var skyldig? Selv under gjenopptakelsen i 2001, med kunnskap om tegnspråk og døves rettigheter på langt høyere nivå enn da Moen ble dømt første gang, kan man anta at kommunikasjonsproblemer var en medvirkende årsak til at Moen ble ansett som drapsmannen. Da han forklarte seg for Hålogaland lagmannsrett ble det gjort videoopptak av forklaringen. Tegnspråktolkene oppfattet først Moens forklaring som en ny tilståelse. ”Et par dager senere, mens saken fortsatt pågikk, ba tolkene om å få komme med redegjørelse. De hadde da sett gjennom opptakene, og innrømte at de hadde tolket feil. Likevel skriver retten i sin kjennelse fra 12. februar 2002 at lagmannsretten utelukker at den tilståelse Moen kom med i saken tidligere, kan forklares med kommunikasjonsvansker”.

Etter vårt syn ble Fritz Moens rett til kommunikasjon krenket på alle de tre måtene vi legger til grunn som begrunnelse for hevet status for tegnspråk. For det første burde man kontinuerlig ha sørget for oversettelse av all kommunikasjon fra norsk til tegnspråk, slik at Moen hele tiden var klar over situasjonen. Moen var döv, kunne ikke nyttiggjøre seg hørsel, men ble alt som skjedde oversatt til det språket han kunne oppfatte? For det andre angår dette Moens rett til å uttale seg på tegnspråk under avhør. Vi vet at politiet foretok avhør uten at det var tolk til stede. For det tredje tilsidesatte dommerne i den siste saken tolkenes korrigerende av egen feil. Kunne dette ha skjedd om tegnspråk var fullt anerkjent som språk av norske myndigheter og hadde en slik status og posisjon som egen lov ville gitt?

Som eksemplet over viser, er det flere saker som kan knyttes til flere enn en begrunnelse for hevet status for tegnspråk. Vi prøver likevel å kategorisere de ulike manglene i forhold til de tre begrunnelsene for hevet legal status.

Vedr. a) NTS som instrument/redskap

1. IKT og media

Norges Døveforbund har sendt innspill til Stortingsmelding 17 (2006-2007): ”Eit informasjonssamfunn for alle”, og vi gjengir her hovedkravene i den forbindelse:

- Norges Døveforbund krever at oversettelse til tegnspråk og visuell tilgjengelighet regnes som en del av kravet om "universell utforming" og at dette også skal gjelde tv-programmer. WAI-kriteriene er ikke sterke nok til å oppfylle dette kravet når det gjelder websider.
- Ingen offentlig støtte må gis til websider som ikke oppfyller kravet om universell utforming.
- TV-kanalene må pålegges mer visuell tilgjengelighet enn i dag.
- IKT og media må bli en del av antidiskriminerings- og tilgjengelighetsloven, og den må få sanksjonsmuligheter til bruk mot nettsider og tv-selskaper som ikke gjør informasjonen tilgjengelig via tegnspråk og tekst.
- Loven kan vedtas med tydelige tidsfrister for innføring av krav, kombinert med tidsfrister for å lage standarder og annet.

Et viktig krav i sammenheng med IKT/media, er tilgang til tegnspråktolkede sendinger på TV. I dag har NRK1 en egen tolkekanal, NRK 1 Tegnspråk, som tolker det meste som skjer hver dag fra kl 18-22. Dette er bra, men for lite - TV2 tolker aldri noe, og har relativt dårligere tekstetilbud enn NRK i tillegg. Et samfunn som skal ta ytringsfriheten på alvor, må også pålegge tv-kanalene å gjøre informasjonen de sender tilgjengelig for alle.

Når tegnspråk får hevet status, er det naturlig at språket får økt sendetid på TV. BBC har for eksempel krav om at en viss prosent av sendingene skal være på tegnspråk, og dette kan også være aktuelt i Norge.

2. Tolkeordningen

I Norge har vi kanskje verdens beste tolkeordning - på papiret. Lov om folketrygd § 10-5 til 10-7 gir hørselshemmede rett til tolk i arbeid, utdanning og fritid. Det er ulike ordninger knyttet til de ulike tolkebehovene. I praksis opplever vi at det ikke er tilgang til tolk etter behov. Vi har derfor under høring på Stortinget i forbindelse med Statsbudsjettet for 2007 lagt fram krav om en helhetlig gjennomgang av tolketilbudet slik det er i dag. Hørselshemmedes landsforbund er også med og støtter kravet, og vi er i dialog med Arbeids- og inkluderingsdepartementet om en slik gjennomgang. Slik vi ser det, er det behov for:

- Økt tolketilgang - og -spesialisering
- Gjennomgang av organiseringen av tolketjenesten
- Etterutdanningstilbud for tolker
- Rett til tolking på andre språk
- Hørende skal kunne bestille tolk
- Døve som mellomtolker
- Gjennomgang av tolkeutdanningen
- Se på retten til tolk når det er andre betalere enn NAV
- Rett til tolk i utlandet

3. Kunnskap om tegnspråk blant nøkkelpersonell

At leger og nøkkelpersonale kan tegn medvirker til å gi døve en tryggere hverdag. På sykehus og i krisesituasjoner vil enkle tegn lette kommunikasjonen betydelig.

4. Offentlig informasjon

Offentlig informasjon må gjøres tilgjengelig på tegnspråk. Det vil innebære en satsing på tegnspråklig informasjon på web.

5. Katastrofeberedskap og varsling

Varsling av ulykker og ved ulykker er ikke god nok for hørselshemmede i dag. Det må satses på sms-løsninger og andre former for varsling.

6. Universell utforming av bygg

Når døve bor på hotell er det ingen krav om at hotellet skal ha varslingsutstyr for hørselshemmede ved brann og lignende. Dette er ett eksempel på manglende universell utforming av bygg. Vi tror og håper diskriminerings- og tilgjengelighetsloven vil endre på denne situasjonen slik at det lovfestes krav om varsling og universell utforming av bygg også for hørselshemmede.

7. Samferdsel

Når man tar buss, trikk eller tog, er det viktig å få informasjon om avreisested, neste stopp, endringer i forhold til oppsatt plan osv. Dette er informasjon som i dag i hovedsak utelukkende gis auditivt gjennom høyttalere. Vi krever at all informasjon som gis auditivt også må gis visuelt på tavler eller lignende. Vi tror at dersom samferdsel blir del av diskriminerings- og tilgjengelighetsloven, vil mye være gjort for å dekke døves behov for informasjon på dette feltet. Ett unntak er kanskje på fly, der flere selskaper i utlandet tilbyr tegnspråkversjoner av informasjonen som gis før avgang.

Vedr. b) NTS som rettighet

1. Ytringsfriheten

Ytringsfriheten slås fast i FNs Menneskerettighetserklæring, artikkel 19: *”Enhver har rett til menings- og ytringsfrihet. Denne rett omfatter frihet til å hevde meninger*

uten innblanding og til å søke, motta og meddele opplysninger og ideer gjennom ethvert meddelelsesmiddel og uten hensyn til landegrenser”.

Merk at den har to sider - både retten til å gi, men også retten til å motta informasjon. Når døve og tunghørte kun har tilgang til deler av informasjonsbildet, betyr det en begrensning i ytringsfriheten, fordi man ikke har anledning til å søke alternative informasjonskilder.

Hvilket språk uttrykker jeg meg best på, og skaffer informasjon best via? Er svaret tegnspråk, må jeg ha rett til å anvende språket! En slik rettighetshjæmmel mangler i den norske lovgivningen i dag.

Valgdeltakelsen blant døve er betydelig lavere enn for befolkningen sett under ett (Peterson 2001). Stortingsvalget i 1997 hadde en samlet valgdeltakelse på 78,3 %. Den reelle valgdeltakelsen blant døve antas å være rundt 50-60%. Den viktigste forklaringen synes å være mangel på informasjon, da nær halvparten av velgerne bestemmer seg for parti i løpet av valgkampen, og denne får stadig større betydning, og TV regnes som viktigste medium - et medium døve har svært begrenset tilgang til. Hevet status for tegnspråk, og økt tilgang til informasjon, vil virke inkluderende for døve som gruppe.

2. Rett til selv å velge offentlige tilbud som barnehage/skole/aldershjem/institusjon i tegnspråkmiljø

I dag er det mange døve som ikke får bo på aldershjem eller institusjon i tegnspråkmiljø, fordi kommunene sparer penger på å ha den døve i hjemkommunen. Staten må ta et ansvar for denne lille gruppen det gjelder, og sikre at alle får rett til å bo et sted der de kan kommunisere med de ansatte og de andre beboerne. Samme rett til å være i et tegnspråkmiljø må også sikres for barn i barnehage og på skole. Det er ofte ikke tilstrekkelig at en av lærerne ”kan litt tegn” for å sikre den døve elevens kommunikasjonsbehov. Et tegnspråkmiljø er mer enn en lærer og en elev. Selv om tegnspråkkunnskapene blant lærere som underviser døve etter paragrafene 2-6 og 3-9 i Opplæringsloven jevnt over er gode, tror vi det kan være på sin plass med et kompetansehevingsprogram for denne gruppen.

3. Rett til å velge religiøs tilknytning i tegnspråkmiljø

I dag har vi Døvekirken som gir tilbud til døve innenfor statskirken, men ikke noe annet religiøst tilbud på tegnspråk. Døve må få tilbud uavhengig av religiøs tilknytning. I praksis er gruppen så liten at dette betyr en tolkeordning som fungerer tilfredsstillende for religionsutøvelse.

Vedr. c) NTS som verdi for det norske samfunnet

1. Språkpolitikk

Norsk tegnspråk bør bli del av den norske språkpolitikken. Generelle holdninger omkring minoritetsspråk bør også kunne overføres til NTS. Etter svensk forbilde bør det også i Norge bli en fagperson involvert i et norsk språkråd, såfremt det norske språkråd slås sammen med minoritetsspråklig språkråd. Alternativt bør det blir etablert et eget språkråd for NTS, med de samme oppgaver som dagens språkråd har.

2. Forskning

NTS er et språk som det har vært lite forsket på. Per i dag har vi en håndfull forskere med førstekompetanse i tegnspråk i Norge, samt en professor i tegnspråk. Dette gir et godt utgangspunkt for forskning og dokumentasjon av NTS. Imidlertid er miljøene per i dag spredd og fremtiden for noen av forskermiljøene omkring NTS er svært usikre. For å kunne sikre en tilfredsstillende dokumentasjon av NTS som kan brukes for utvikling av læremateriale og økt kunnskap om språket trengs det en nasjonal handlingsplan for forskning på NTS samt en sikring av forskermiljøene. En slik plan bør blant annet inneholde strategier for tegnordboksprosjektet, dokumentasjon av tegnspråklig grammatikk, men også for eksempel forskning på språkutvikling hos tegnspråklige barn.

3. Utdanning

Per i dag er det nesten utelukkende hørende som kan ta tegnspråkfag som en del av høyere utdanning, mest som en del av tolkeutdanning til tegnspråktolker. Det bør opprettes morsmålstudier på NTS som omfatter språklige studier så vel som kulturelle perspektiver knyttet til NTS.

4. Tilgang til tegnspråklig litteratur

Det må satses sterkere på "lydbøker" på tegnspråk, det vil si allmenn litteratur på norsk som oversettes til tegnspråk, samt tegnspråkbøker av tegnspråklige forfattere.

5. Tegnspråk for hørende

CODAs (Children of Deaf Adults) må få rettigheter ved tegnspråkets hevede status, slik at de får tilgang til tegnspråkopplæring på skolen. For å styrke språkmiljøet bør også tegnspråklige som ikke er hørselshemmet få muligheten til en delvis tegnspråklig skolegang. Vi ønsker at det åpnes for tegnspråkskoler der døve og hørende går sammen, og der kravene er de samme som i den vanlige skolen.

6. Forståelse og grunnleggende kunnskap om tegnspråk og døve i samfunnet

Vi tror hevet status også vil øke forståelsen og gi den hørende befolkningen grunnleggende kunnskap om tegnspråk og tegnspråkbrukerne. Vi mener det er viktig at tilbud om tegnspråkopplæring for interesserte er lett tilgjengelig.

Skoler må tilby tegnspråk som fremmedspråk for hørende i ungdomsskole og videregående skole. Det må ikke noe lovmessig formelt i veien for å gjøre tegnspråk til andre fremmedspråk for de som ønsker det.

Hva som ikke forventes av en tegnspråklov

Vi er redd departementet frykter at konsekvensene ved hevet status blir veldig omfattende. Vi tror ikke det. Vi forventer for eksempel ikke at en hver kommune kan svare på en henvendelse på tegnspråk, men vi forventer at alle kommuner vet hvordan man bestiller tegnspråktolk. Vi forventer ikke at en hver offentlig opplysning skal gis på tegnspråk, men vi forventer at viktig informasjon til befolkningen, for eksempel nyheter og samfunnsinformasjon, også er tilgjengelig på tegnspråk.

Vi forventer at hevet status medfører at kommunene vet hvor viktig det er for en døv å tilhøre et tegnspråkmiljø. At eldre døve sikres plass i aldershjem sammen med andre døve. Vi forventer at hevet status medfører at det ikke bare er den døves ansvar at kommunikasjonen med omverden fungerer som den skal.

Det vi ønsker er med andre ord en anerkjennelse som gir brukerne rettigheter, at språket får statusheving, at ytringer på tegnspråk gis like stor verdi som ytringer på talt språk, at den hørende majoritet umiddelbart vet hva språket betyr for den som ikke hører - kort sagt at språket ses på som likeverdig i forhold til talt språk.

6. Utviklingen i andre land

FNs konvensjon for mennesker med funksjonshemming forplikter Norge til å gi omfattende rettigheter til funksjonshemmede, også tegnspråkbrukere. Konvensjonen ble vedtatt av en enstemmig generalforsamling 13. desember 2006, og signert av Norge 30. mars 2007.

Tegnspråk er omtalt i fem ulike artikler (2, 9, 21, 24, 30) totalt syv ganger. En konvensjon er en bindende avtale som skal innvirke på de nasjonale lover etter at den er ratifisert. Konvensjonen er nå ute i medlemslandene for ratifisering. Konvensjonen trer i kraft når 20 land har ratifisert den. Konvensjonen innebærer ingen nye rettigheter, men baseres på alle avtalene om menneskerettigheter som FN har vedtatt. Målet for konvensjonen er å garantere mennesker med funksjonshemninger

tilgang til de fysiske, sosiale, økonomiske og kulturelle omgivelser, og til helse, undervisning, informasjon og kommunikasjon, samt retten til å få ta del i alle menneskerettigheter og grunnleggende friheter på samme måte som andre medborgere. Konvensjonen inneholder 50 artikler.

Artikler som spesielt angår tegnspråklige døve (egen oversettelse fra engelsk):

Artikkel 2: Definisjon av språk

”Språk” innbefatter talte og tegnede språk samt andre former for ikke-talte språk.

Det er viktig å merke seg at dette likestiller talte og tegnede språk og kan derfor være et forbilde for videre arbeid med hevet status for NTS.

Artikkel 9: Tilgjengelighet

(e) Tilby ulike former for assistanse og formidlere, herunder guider, lesere og profesjonelle tegnspråktolker for å muliggjøre tilgang til bygninger og andre offentlige steder.

Artikkel 21: Ytringsfrihet, opinionsfrihet og tilgang til informasjon

(b) Akseptere og fremme bruken av tegnspråk, Braille (...) - språket som man selv ønsker å bruke i kommunikasjon med det offentlige

(e) Anerkjennelse og fremme bruken av tegnspråk (flertall)

Artikkel 24: Undervisning

3 (b) Legge til rette for innlæring via tegnspråk og fremme døvesamfunnets språklige identitet

3 (c) Sørge for at utdanning til personer, og særlig barn, som er blinde, døve og døvblinde, gis på det mest hensiktsmessige språket, og i miljøer som maksimaliserer akademisk og sosial utvikling

4 For å fremme realiseringen av denne rettigheten må statene ta nødvendige virkemidler i bruk for å engasjere lærere, også funksjonshemmede lærere, som er velkvalifisert i tegnspråk (...).

Artikkel 30: Deltakelse i kulturlivet, rekreasjon, ferie og sport

4 Personer med funksjonshemninger skal på lik linje med andre få anerkjennelse av deres spesielle kulturelle og lingvistiske identitet, inkludert tegnspråk og døvekultur.

Vi ønsker også å peke på utviklingen i Nordisk råd, der det har vært planer om å innlemme tegnspråk i den nordiske språkkonvensjonen.

Nordisk språkdeklarasjon

Utdanningsministrene i de nordiske landene har vedtatt en felles språkdeklarasjon om nordisk språkpolitikk. Deklarasjonen tar blant annet sikte på å styrke nabospråkundervisningen i skolen og gjøre de nordiske språkene synlige i offentligheten, for eksempel i TV og film. Det tas også til orde for å utvikle flere internordiske ordbøker, både elektroniske og papirbaserte.

Språkdeklarasjonen deler språkene i Norden i fire grupper:

- a) Komplette og samfunnsbærende språk: dansk, finsk, færøysk, islandsk, norsk og svensk.
- b) Språk som er samfunnsbærende, men som ikke kan brukes på alle samfunnets områder (ikke komplette): samisk og grønlandsk.
- c) Noen språk med spesiell stilling: meänkieli, kvensk, romani, jiddisch, tysk og de ulike nordiske tegnspråkene
- d) 200 utenomnordiske språk i og med innvandringen

Deklarasjonen understreker viktigheten av at tegnspråkene gis en sterk stilling. Dette var en svakere formulering enn det parlamentarikerne i Kultur- og utdanningsutvalget under Nordisk råds 58. sesjon i København i månedsskiftet oktober/november 2006 ønsket, da forslaget fra dem var: ”å gi tegnspråkene samme stilling som lovfestede minoritetsspråk, samt å vurdere den nordiske språkkonvensjonen med hensyn til dette”.

Nordisk språkkonvensjon

Nordisk språkkonvensjon gjelder arbeidsliv og forflytning over landegrensers. En nordisk statsborger skal ved behov kunne bruke sitt morsmål i kontakt med myndigheter i et annet nordisk land.

Denne rettigheten er fastsatt i den nordiske språkkonvensjonen og trådte i kraft i 1987. I konvensjonen har Danmark, Finland, Island, Norge og Sverige blitt enige om å gjøre sitt beste for å tilby nordiske statsborgere språktjenester når det er behov for

det. De språk som konvensjonen omfatter er dansk, finsk, islandsk, norsk og svensk. Konvensjonen gjelder både tolking ved personlig kontakt og oversetting av skriftlige dokumenter. Behovet for språktjenesten skal avgjøres av myndighetene. Konvensjonen gjelder i første rekke ved kontakter med sosial- og helsevesenet, skolemyndigheter, arbeidsformidlingen, likningskontoret og politi.

Et arbeid med revidering av den nordiske språkkonvensjonen er snart ferdigstilt. I utgangspunktet skulle tegnspråk med sammen med samisk, færøysk og grønlandsk. Nå er tegnspråk tatt ut, for å utredes nærmere. De nordiske døveforbund skal gjøre et forsøk på å få tegnspråk inn igjen.

Utover dette ønsker vi å vise til utviklingen i Sverige, der "teckenspråkets ställning" nå er under debatt etter en omfattende utredning. Resultatet vil bli en eller annen form for økt anerkjennelse av språket.

Fra Europarådet er det kommet en anbefaling om å anerkjenne tegnspråkene som minoritetsspråk i medlemslandene (anbefaling 1598).

Tegnspråkets status i ulike lands lovgiving

Det er viktig å påpeke at tegnspråkets status varierer blant landene i verden, men at direkte sammenligning ofte er vanskelig, fordi loven kan være sterk eller svak, den kan være et fundament eller en påbygning, det kan være tilknyttet forskrifter, forarbeid osv. Selv om Norge har gitt sterk stilling til tegnspråk innenfor utdanningsområdet, kan vi slå fast at flere andre land har vist en langt sterkere vilje til å gi tegnspråk økt status enn det vi har sett av den norske stat.

Denne oversikten er utarbeidet av World Federation of the Deaf, og viser status per 30. august 2006.

Tegnspråk anerkjent i landets konstitusjon/grunnlov:

- Uganda 1995
- Finland 1995
- Sør Afrika 1996
- Portugal 1997
- Tsjekkia 1998
- Ecuador 1998
- Venezuela 1999
- Østerrike 2005
- New Zealand 2006

Tegnspråk anerkjent i annen lovgivning:

Generell lovgivning:

Iran 1928
Russland 1995
Litauen 1996
Polen 1997
Peru 1998
Mozambique 1999
Latvia 2001
Brasil 2002
Tyskland (noen delstater) 2002
Romania 2002
Spania 2003
Sri Lanka 2003
Frankrike 2004
Kypros 2006
Belgia (Flamsk) 2006
Kina
Ukraina
Uruguay

Regjerings- eller parlamentarisk beslutning:

Sverige 1981
Thailand 1999

Utdanningslovgivning:

Zimbabwe 1987
Danmark 1991
Norge 1996
Island 1999
Hellas 2000

Diskrimineringslovgivning/-politikk:

Australia 1987, 1991, 1992
Hviterussland 1991
USA 1991

7. Litteraturliste

Bergh, Grete (2004): Norsk tegnspråk som offisielt språk. Oslo: ABM-utvikling.

Peterson, Paal Richard (2001): Døv identitet og politisk deltakelse. Hovedoppgave i statsvitenskap, Universitetet i Oslo.

Statens offentlige utredninger, Sverige (2006): Teckenspråk och teckenspråkiga: Kunskaps- och forskningsöversikt og Översyn av teckenspråkets ställning. SOU 2006: 29 og 54, Stockholm.

World Federation of the Deaf (2006): Status of Sign Language in Legislation. Helsinki: WFD.

WHO: <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs300/en/index.html>

This document was created with Win2PDF available at <http://www.win2pdf.com>.
The unregistered version of Win2PDF is for evaluation or non-commercial use only.
This page will not be added after purchasing Win2PDF.